

VIII. [O UVOĐENJU REDA, ZAKONITOSTI I
ODGOVORNOSTI U HRVATSKOJ.
GOVOR NA 59. SJEDNICI SABORA TROJEDNE
KRALJEVINE DALMACIJE, HRVATSKE I SLAVONIJE,
12. PROSINCA 1866.]

Ja ne bi u ovoj stvari ništa progovorio, da nisam čuo u sada pročitanoj spisu, da se naša vrhovna vlast pozivlje na njeke stvari, koje su po mom čvrstom uvjerenju i osvjedočenju upravo naperene proti javnom pravu ove zemlje i proti organskim zakonom ove zemlje. Gospodo! istina je prava, da je u rumskoj školi već od davna nered, a nered taj ima dva glavna izvora. Prvi je izvor taj, što naša vlada ne zna po dužnosti svojoj zakonom zemlje posvuda onaj ugled ono štovanje i onaj posluš pribaviti, koji zakonom zemlje ide.

Naseljavaju se u nas ljudi njemačkog i magjarskog porekla, i po svoj prilici imati će vis. kuća priliku s otim naseljivanjem ozbilno se baviti, jer ovo biva načinom, koji interesom zemlje ne odgovara. Kad se Niemci ili Magjari u ovoj zemlji naseljivaju, ja još nikada nisam čuo, da su ti ljudi ma ikakav državopravni ugovor ma s ikim činili, nego samo su došli, da dobročinstva ove zemlje uživaju; ali zakone i terete ove zemlje od sebe odbijaju. Ja velim, da je svakom državljanu Trojedne Kraljevine dužnost, javnomu pravu i zakonom zemlje se pokoravati, a vrhovna vlast ima dužnost neosnovane tužbe ne primati, nego svakoga državljanina pozvati na obdržavanje zakonah zemlje.

To je jedan izvor nereda u rumskoj školi, a toga će biti u našoj zemlji dotle, dok se tomu radikalnim načinom na put nestane; a taj je jedini način taj, da budu vrhovne oblasti regalne zakone zemlje strogo držati i čuvati i narodu zbog toga strogo odgovarati.

Drugi izvor nereda, koji u rumskoj školi, a po svojoj prilici glede istog predmeta i drugdje možda vlada, jest taj, što naša

javna uprava, mogu reći, nikakve energije, nikakve odvažnosti ne ima.

Razprava o rumskoj školi vodi se već 2, 3 godine. Istinu mi je reći, da visoko Namjestničko vieće liepe naredbe u smislu zakonah zemlje izdaje; ali žalibože dva, pet, deset, putah biva, da podčinjeni organi ništa ne čine, da ono, što je u smislu zakona određeno, u život stupi. To je utoliko istina – ja pred celom kućom i narodom kažem – da sam ja, koji sam duhovnom stolu načelnik, prisiljen bio, da Namjestničkom vieću odprto kažem: Gospodo! ako nemate energije i krjeposti dosta, da ono što u ozbilju zapoviedate, vaši organi u život uvedu, molim vas ne činite nikakvih naredbah: jer dočim ih činite, a ne bdijete da se obdržavaju, rušite moralni ugled zakonah, rušite moralni ugled samih oblastih.

Nered u rumskoj školi još i dandanas i to neizrečeni postoji. Obćina rumska, po svoj prilici jedna od bogatijih i imućnijih u našoj zemlji, osim toga ima dakako znatnih dohodakah, i samo bi se o tom radilo da se ti dohodci na nuždne i potrebite svrhe upotrebljavaju. Obćina ta imade specijalnu fundaciju za školu, o kojoj mi je mimogred samo to opaziti, da se iztražuje, tko je tu zakladu učinio, na koju svrhu, u čijih je rukuh administracija tih novacah, i u kakvom je stanju: to se nekoliko godina već traži, i tako traži, da dandanas niti ja, niti oblasti ništa o tome ne znadu.

Ja samo na protuslovje opominjem, koje se u tom pokazuje, da se dandanas od viših oblastih podupire to, da se u Rumi dvie škole fundiraju; jer se samo po sebi razumie, ako se djeca mužka od ženske odluče morale bi biti u Rumi četiri škole. Ja velim, što se od godine do godine sa svih silah nastoji, i naredbe izdavaju, da se u Rumi polag mužke škole i ženska uredi, da polag svega, što je obćina bogata, što ima špecialnu fundaciju, još dan danas ništa učinjeno nije.

Rumska obćina imade učiteljah, da ne može biti gore, učiteljah, koji su se jur preživili, koji niti ne imaju pojma o tom, kako treba uzvišenome zvanju zadovoljiti.

Od godine do godine čine se naredbe i zahtieva se, da se ti učitelji, koji su nesposobni, u stališ mira stave, da se u tako ozbiljnom zvanju namjeste ljudi, koji će svoje zvanje shvatiti.

Od godine do godine se to zapovijeda i zahtieva, ali do danas nije učinjeno ništa, jer si naše više oblasti ne znadu posluha i ugleda kod svojih organah pribaviti.

Stoga biva, da upravo ovi učitelji intrigiraju i spletke čine, i siromašno nevino pučanstvo zavađaju.

Nadalje imade rumska občina jako liepu sgradu za školu, a meni je dužnost Vis. Saboru reći, da sam se prije jedne ili dvie godine, kada sam u Rumi bio, upravo sgrozio, u kakovih školjah siromašna mladež skoro čitavi dan probaviti mora. To su vam školje podzemne i močvarne i tako blizu zahoda, da siromašna mladež s prve ruke smrad uživa. Dočim je zgrada jako liepa, učitelji su najbolje sobe za se uzeli, a mladež stisnuli u te školje, gdje ne samo duhom, nego i tielom okržljaviti mora. Od godine do godine radi se o tom, da se tomu na put stane; ali stvar stoji tamo, gdje je i dosad stajala. Što se tobože nepravde tiče, koja bi se Niemcem rumskim naniela, što se po organičkih zakonih zemlje čast i štovanje narodnom našem jeziku daje, to vas gospodo uvjeriti mogu, da stvar tako ne stoji, jer prvo: kao što ste čuli, njemačkom jeziku je jur ono mjesto ustupljeno koje ga ide i koje okolnostim odgovara; drugo, pučanstvo rumsko nije jučer ili prekjucher u našu zemlju došlo; svaki Rumljanin zna naš narodni jezik, osim možebiti nekijh najnovijih doseljenikah, za koje se opet organički zakoni zemlje neće mienjati. Rumska škola nije samo za Rumu, nego za svu okolicu rumsku, i za naš sviet u okolici, koji pravo ima na to, da je i njemu moguće, da svoju djecu u školu šalje. Preinačiti organičke zakone zemlje, značilo bi, naprećac hrvatskom i srbskom narodu nepravdu učiniti.

Još dalje gospodo; ja scienim upravo da je u interesu pučanstva u Rumi, da mu se prilika pruži, da naš narodni jezik zna i umie; jer ti su ljudi došli u našu zemlju, ne samo da terete iste podnašaju nego da i dobročinstva zemlje uživaju s nami. Ja pako pitam, bez znanja srb.-hrv. jezika koji upliv mogu ti ljudi imati u županiji, občini, u koji staleš mogu stupiti, ako ne znadu našega narodnoga jezika? Ja vas mogu uvjeriti, da bi ti ljudi mirni i zadovoljni bili s organičnimi zakoni zemlje, da nema spletekah i intriguah, kojimi se nevin i pošten puk zavađa. Uostalom ja vas mogu samo o dviuh stvarih glede toga sigurne učiniti, ako je jedna žalostna, to je druga utješna. Jedna opazka

je, da ovaj nered, koji danas u rumskoj školi vlada, da će vladati i odsele i da će vladati dotle, dok ne bude radikalnim načinom našim žaobam odgovoreno, dok naša zemlja neće imati vlade, koja bude za svaki korak Saboru i narodu odgovorna. “*Živio!*”

Druga pako opazka je ta, da uvjereni budete, dok đakovački duhovni stol bude pojmio dužnost svoju naprama zakonom zemlje, i dok ja budem na čelu toga duhovnoga stola, da dotle nitko na svijetu našem narodnomu jeziku nepravde učiniti neće. – “*Živio!*”

“Dnevnik Sabora Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od godine 1865./7.”, str. 541. – 542.; Zagreb, 1867.